

Religionsvetenskapliga tröskelbegrepp: stötstenar och språngbrädor vid utvecklingen av ett ämnesperspektiv

Kristian Niemi

Nordidactica

- Journal of Humanities and Social Science Education

2018:2

Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education

Nordidactica 2018:2

ISSN 2000-9879

The online version of this paper can be found at: www.kau.se/nordidactica

Religionsvetenskapliga tröskelbegrepp: stötstenar och språngbrädor vid utvecklingen av ett ämnesperspektiv

Kristian Niemi (kristian.niemi@kau.se)

Karlstads universitet

Abstract: To master an academic discipline is challenging, and different scientific disciplines pose particular challenges to the novice, or beginner, that approach the subject. Threshold concepts has proven to be a pedagogically fruitful framework, related to the gradual mastering of a subject-specific perspective. The article introduces the framework, followed by an overview of how threshold concepts have been used in research of the field of religious education. Previous research has primarily been concerned with confessional RE. The discussion is broadened to a Swedish university context through empirical material (interview and survey) of students from History of Religion. It is argued that lived religion, world religion paradigm, emic/etic, and orthodoxy/orthopraxy could be threshold concepts in this context. As such, they could be considered as keys unlocking the academic subject of History of Religion. The education given might be improved by considering the threshold concepts in course planning and teaching.

KEYWORDS: THRESHOLD CONCEPTS, RELIGIOUS EDUCATION, WORLD RELIGION PARADIGM, LIVED RELIGION, SWEDEN, HIGHER EDUCATION, SUBJECT SPECIFIC DIDACTICS

KEYWORDS (SV): TRÖSKELBEGREPP, RELIGIONSUNDERVISNING, VÄRLDSRELIGIONPARADIGM, LEVANDE RELIGION, SVERIGE, HÖGSKOLEPEDAGOGIK, ÄMNESDIDAKTIK, RELIGIONSDDIDAKTIK

About the author: Kristian Niemi is a lecturer in History of Religion at Karlstad university, and a PhD student in subject didactics, with a specialization on religion, at Stockholm university. His thesis discusses religion and the secular, multicultural state through studying how the phenomenon of religion is handled in non-denominational schools in India and Sweden.

Det är inte enkelt att lära sig ett område; än svårare att verkligen kunna säga sig behärska det. Olika akademiska ämnen har sina säregna perspektiv; att se på världen som en historiker färgar vissa aspekter av världen starkare, medan annat tonas ned. Att se på världen som en kemist innebär något särskilt, liksom att se på världen som en religionsvetare – och så vidare. En utgångspunkt för den här artikeln är att detta även innebär särskilda utmaningar för de, tidigare oinsatta, som försöker ta sig an ämnena. Tröskelbegrepp (TB; eng *threshold concepts*), som utvecklats av Meyer och Land (2003, 2005), har visat sig vara pedagogiskt fruktbart begrepp, relaterat till just nybörjarens gradvisa erövrande av ett ämnesperspektiv. I följande text introduceras TB, följt av en kort översikt av tidigare forskning utav tröskelbegrepp inom religionsundervisning (eng: *religious education*). Det visar sig att man hittills framför allt använt ramverket inom konfessionell religionsundervisning. Med hjälp av empiriskt material (intervju och enkät) från studenter inom religionsvetenskap förankras den allmänna diskussionen till ett svenskt högskole-sammanhang.

Artikelns huvudsakliga syfte är att identifiera förslag på tröskelbegrepp i undervisning av religionsvetenskap. Jag argumenterar i texten för att *levd religion*, *världsreligionparadigmet*, *emic/etic*, samt *ortodoxi/ortopraxi* kan vara sådana åtminstone i Sverige. Det innebär att dessa begrepp kan ses som nycklar in till den akademiska disciplinen religionsvetenskap. Att beakta detta i planering av kurser skulle sannolikt leda till bättre undervisning, och högre förståelse för studenter. Förhoppningen är alltså att artikeln ska utgöra ett teoretiskt bidrag till undervisning i religionsvetenskap, eller religionsdidaktik. I förlängningen är det även möjligt att ett beaktande av tröskelbegrepp skulle kunna bidra till en bättre undervisning på skolnivå, inte minst i de fall då studenterna som läser religionsvetenskap gör det inom sin lärarutbildning, och senare skulle kunna nyttja dem i sin kommande profession.

Det är dock värt att poängtera redan här, att de föreslagna tröskelbegreppen inte nödvändigtvis är det största bidraget, utan förfarandet kan även användas som ett exempel. Detta är artikeln sekundära bidrag; en modell för kursutveckling. Det kan vara värdefullt att på det egna ämnet, i sitt sammanhang, utvärdera vilka tröskelbegrepp som ens egna studenter möter, för att på så sätt kunna beakta dem i såväl kursupplägg som undervisning.

Jag väljer att i den här texten översätta begreppen till svenska. Vid översättning finns det alltid en risk av begreppsfröskjutning, men jag menar ändå att det kan vara värt att göra. Dels för att även de ursprungliga begreppen oöversatta kunde användas på ett sätt annorlunda än vad som var avsett från början, men då omedvetet. Dels för att en översättning kan ses som en del av utveckling av begreppsliga verktyg inom, och för, svensk religionsdidaktik, vilket kan vara av värde (cf. Dalevi och Niemi, 2016; Osbeck, 2017). Detta är ett tredje syfte för artikeln; att bidra till svensk religionsdidaktisk diskussion. Utkast av texten diskuterades vid Nationellt forum för religionsdidaktik/pedagogik (NFR) i Falun, hösten 2017.

Inledningsvis kommer jag redogöra för tröskelbegrepp som teori, och därefter tidigare forskning om tröskelbegrepp inom ämnet religion. Detta följs av en empirisk fallstudie vid religionsundervisning vid svensk högskola; metod och resultat. Slutligen,

en diskussion om resultaten, och dess möjliga betydelse, samt nya frågor som uppkommit under arbetet.

Tröskelbegrepp

Meyer och Land (2003, s. 1, 3) introducerade 'tröskelbegrepp' för att ta fasta på att studenter, i sin utbildning, kan genomgå faser då deras kognition förändras på vissa väsentliga sätt. Ibland pratas det om en 'tröskel'; ibland om en 'port' eller en 'portal'. En av poängerna är att det finns ett tydligt före och efter. Vad som blir tydligt just med 'tröskel' är att det kan finnas ett visst motstånd. Begreppen är problematiska (eng: *troublesome*); en beskrivning Meyer och Land lånat från Perkins (1999, i Meyer och Land, 2003, s. 2, 7), som menar att viss kunskap kan vara främmande, o-intuitiv, osammanhängande, eller till och med verka absurd. Det här kan bland annat bero på en blandning av att studenter dragit felaktiga eller förenklade slutsatser utifrån vardagserfarenheter, eller att de inte förstår det annorlunda och komplexa sätt experter beskriver fenomen. Resultatet blir felaktiga uppfattningar blandat med rutinmässigt inlärd information (Meyer och Land, 2003, s. 8). Det här är något vi återkommer till nedan, i samband med det empiriska resultatet.

Tröskelbegrepp är något särskilt från exempelvis 'kärnbegrepp' (eng: *core concepts*), i bemärkelsen att kärnbegrepp visserligen är nödvändiga att förstå ett visst fenomen; nödvändiga för att greppa ett ämne, men kärnbegrepp vidareutvecklar eller fördjupar ett perspektiv som studenten redan har. I kontrast leder TB per definition till en kvalitativt annorlunda syn på fenomenet eller ämnet. Att erövra tröskelbegrepp förändrar studentens perspektiv (Barradell, 2012, s. 266; Meyer och Land, 2003, s. 4). Vidare är förändringen ett steg närmare det perspektiv, eller den förståelse, som hittas inom ämnes-disciplinen (Meyer och Land, 2003, s. 1). Kontrasten mellan ett vardagligt synsätt och ett vetenskapligt liknar Lev Vygotskijs (2001) idéer om barnets utveckling tillsammans med vuxna. Man kunde även föreställa sig att det är nybörjarens *samspel* med det nya vetenskapliga området som socialt sammanhang som åstadkommer en begreppslig förändring (cf. Luria 1979, s. 23). Greppande av tröskelbegrepp kan alltså ses som milstolpar på vägen från lekman till att vara initierad i ett (akademiskt) ämne. Intressant nog, inte minst för en religionsvetare, tar Meyer och Land (2005, s. 375), i sin vidareutveckling av teorin upp Victor Turners (1997, s. 94) klassiska studie om övergångsriter — som handlar just om initiationer.

Det första av tre karakteristiska drag hos tröskelbegrepp, som Meyer och Land (2003, s. 5, cf. 2005, s. 373) angav när konceptet introducerades är just en dylik förändring: tröskelbegrepp är omvandlande (eng: *transformative*). TB:s andra drag är att processen är oåterkallelig (eng: *irreversible*). Det är osannolikt att man skulle glömma insikten, att man åter skulle se på fenomenet på det gamla, oinitierade sättet. Tredje draget är att tröskelbegrepp är sammanbindande (eng: *integrative*). Genom att förstå tröskelbegreppet blir det möjligt för novisen att förstå hur olika, tidigare osammanhängande delar, hänger ihop. Meyer och Land (2003, s. 6) nämner ytterligare två, *möjliga* drag hos TB; att de är problematiska (som behandlats ovan) samt

avgränsande (eng: *bounded*). Det sistnämnda skulle kunna innebära att tröskelbegreppen markerar gränserna mellan olika discipliner. Exempelvis kan de akademiska disciplinerna religionsvetenskap och teologi vara snarlika, men vissa tröskelbegrepp skulle kunna peka på avgränsning mellan disciplinerna för studenterna. Vi återkommer till detta nedan.

TABELL 1

Tröskelbegreppens karakteristiska drag

Tröskelbegreppens karakteristiska drag, 2003:	
Omvandlande	(eng: transformative)
Oåterkalleliga	(eng: irreversible)
Sammanbindande	(eng: integrative)
Möjliga drag:	
Problematiska	(eng: troublesome)
Avgränsande	(eng: bounded)
Karakteristiska drag <i>i processen</i> , tillägg 2005:	
Liminalitet	(eng: liminal)
Efterapning	(eng: mimicry)
Lands tillägg, 2011:	
Diskursiva	(eng: discursive)
Rekonstitutiva	(eng: reconstitutive)
(Barradell, 2012, s. 266; Land m.fl., 2006, s. 53; Meyer och Land, 2005, s. 376, 2003, s. 2, 4–7).	

Tröskelbegrepp lanserades inte som en färdigt utarbetad modell utan syftet, beskriver Barradell (2012, s. 266; cf. Meyer och Land, 2003, s. 13), var att påbörja en diskussion. Hon nämner (2012, s. 266) att Land sedermera lagt till ytterligare två karakteristiska drag till de ursprungliga fem: tröskelbegrepp är också diskursiva och ompositionerande (eng: *discursive* respektive *reconstitutive*). Meyer och Land (2005, s. 376) lägger själva till liminalitet (eng: *liminal*); att man på vägen över tröskeln, så att säga, befinner sig i ett gränstillstånd — man är vare sig lekman eller initierad utan just något mitt emellan —, och då använder sig av efterapning (eng: *mimicry*) som ett slags redskap på vägen till ett verkligt behärskande av tröskelbegreppen. Här påvisas åter skillnaden mellan att besitta ytlig kunskap som inte hänger ihop, och det sammanbindande draget av tröskelbegrepp. Detta verkar dock inte i första hand om att beskriva tröskelbegrepp i sig; efterapning och liminalitet är inte direkta drag hos TB, utan något som händer vid erövringen av dessa. Land m.fl. (2006, s. 53) behandlar

huvudsakligen de tre förstnämnda dragen; det vill säga att tröskelbegrepp är *omvandlande*, *oåterkalleliga*, och *sammanbindande*.

Som jag ser det är de viktigaste dragen trots allt de tre ursprungliga. Tröskelbegrepp är i första hand *omvandlande*, *oåterkalleliga*, och *sammanbindande*. Även om 'oåterkalleligt' är något problematiskt, tex på grund av att det är svårt att styrka empiriskt. Övriga drag kunde ses som derivativ ifrån dessa tre – konsekvenser, så att säga –, eller inte nödvändiga. Tröskelbegrepp kan vara problematiska; men behöver inte vara det. De kan avgränsa discipliner; eller inte. Att man vidgar 'sitt diskursiva utrymme' (cf. Meyer och Land, 2005, s. 375) är ett resultat av ett nytt perspektiv i kombination med en bättre helhetsförståelse. Att TB är ompositionerande ligger redan implicit i att de är *omvandlande*. Tröskelbegrepp är inte i sig liminala, men däremot kan studenter befinna sig i ett gränsland på vägen mot att greppa dem. Att man inledningsvis trevande försöker använda dem genom ett ytligt efterapande gäller inte bara tröskelbegrepp, utan det kan sägas vara ett allmänt sätt att börja lära sig något överhuvudtaget (cf. Warnick, 2008).

Man kan vidare undra var trösklarna ligger, så att säga; säger tröskelbegreppen något om *ämnet/disciplinen*, eller om *studenternas inlärningsprocess*? Även om det är lockande att säga "bägge" anser jag att Meyer och Land (2005, s. 377; cf. Land m.fl., 2006, s. 53) är tydliga med att det framför allt handlar om det sistnämnda. Ramverket behandlar studenters inläring, och om nybörjares möte med det vetenskapliga ämnet. Det handlar inte om att utröna ämnets natur i sig utan om att tröskelbegreppen kan vara nödvändiga *nycklar in till disciplinen*. Det sagt, så påverkar självklart formen av disciplinen i sig vad som kan vara relevanta nyckelbegrepp. Ämnets struktur är inte irrelevant; tvärtom, det är en förutsättning. En förutsättning som i och för sig kan förtjäna studie – då skulle det kanske handla om ett utforskande av kärnbegrepp eller dylikt (cf. Franklin och Johnson, 2008, s. 463), men det är inte syftet i det här fallet. Fokus läggs istället på hur studenter erövrar ämnet och då i synnerhet på var de tenderar att fastna.¹ Det här gör tröskelbegreppen till didaktiska verktyg: då tröskelbegreppen väl identifierats, och beaktas i planering av undervisning, kan de bli något likt "juvelerna i läroplanen", som Land m.fl. (2006, s. 57, min översättning) uttrycker det. Barradell (2012, s. 269) menar att man kan göra det genom att identifiera tröskelbegreppen; att kontextualisera dem; att vara medveten om emotionella aspekter som kan uppstå i samband med tröskelbegrepp; att hjälpa studenter hitta sin plats i disciplinen med hjälp av dem; samt att hitta stödstrukturer (cf. Land m.fl., 2006, s. 57, 63; Rymarz, 2016, s. 165; Salmona m.fl., 2016, s. 162). Tröskelbegrepp kan på så sätt nyttjas dels för generell kursutveckling, dels för att förbättra specifika undervisningssituationer. På det här sättet kan tröskelbegreppen bli språngbrädor till en

---

¹ Meyer och Land (2003) diskuterar inte i sin första artikel hur studenter 'fastnar'. Där presenteras motståndet istället som det främmande, det problematiska (efter Perkins). 'Fastnandet' introduceras 2005, efter Ellsworth. Sistnämnda perspektiv används inte alls 2003, och Perkins nyttjas inte 2005. Författarna har helt enkelt ändrat perspektiv, eller hur perspektivet beskrivs. Som Barradell uttryckte det (se ovan); tröskelbegrepp introducerades inte som ett färdigt koncept, utan det var snarare en levande, utvecklande diskussion.

utvecklad förståelse av det vetenskapliga ämnet, snarare än stötestenar som hindrar detsamma.

Vad kan då studenter inom religionsvetenskap stöta på för trösklar? Nedan följer en kort redogörelse av tidigare forskning om tröskelbegrepp i religionsundervisning.

Religionsundervisning och tröskelbegrepp

Det finns en del gjort, vad gäller tröskelbegrepp och undervisning i religion.² Exempelvis har tidskriften *Journal of Adult Theological Education* gett ut ett temanummer (13/2) om “Theological Education and Threshold Concepts”. I ledaren nämner Mudge och Meyer (2016, s. 86) att den första artikeln som kombinerade TB med religionsundervisning var “Crossing frontiers without a map – the role of threshold concepts and problematic knowledge in religious education and spirituality” av Mudge (2014). Nedan kommer först den sistnämnda artikeln presenteras, och vi har anledning att göra några nedstamp i temanumret. Detta verkar sammantaget utgöra samtlig, tidigare forskning på ämnet.

I denna första publicerade artikel om tröskelbegrepp i religionsundervisning arbetar Mudge (2014) med ett imponerande stort material. Han har bland annat använt inte mindre än 600 “reflection learning logs” (2014, s. 52) från sina masterstudenter i religionsundervisning (eng: *religious education*). Tidskriften som artikeln är publicerad i, *Waikato Journal of Education*, är synbarligen allmänpedagogisk, och det är inledningsvis inte helt lätt att bedöma vad det är för slags religionsundervisning som det rör sig om. Fem sidor in i artikeln nämns vilka kurser studenterna har läst; exempelvis “Theology of Religious Education” samt “Spirituality and Pastoral Care” (2014, s. 56). Det rör sig alltså om en teologisk utbildning.

Mudge (2014, s. 53, min översättning) tar upp, och använder, åtta karakteristiska drag hos tröskelbegrepp; nämligen att TB är: 1) omvandlande; 2) problematiska; 3) oåterkalleliga; 4) sammanbindande; 5) avgränsande; 6) diskursiva; 7) ompositionerande; 8) liminala. I den tidigare listan vi gjorde, med de ursprungliga karakteristiska dragen och tillägg fanns nio begrepp. Den som saknas, och Mudge alltså inte beaktar, är efterrapning. Han säger vidare (2014, s. 54) att fokus kommer ligga på de två första, det vill säga att TB är omvandlande och problematiska.

Med ovannämnda åtta drag som kriterier identifierar Mudge (2014, s. 56–57) sju tröskelbegrepp:

- (i) Från instrumentellt till kritiskt reflekterande;
- (ii) Från en låg nivå av frågeställande till en detaljerad modell av fruktbara frågor;
- (iii) från en problemlösande inställning till ett problembaserat lärande;

---

² Jag uttrycker mig medvetet lite luddigt än så länge, vad gäller “undervisning i religion”. Det handlar om religionsundervisning i bred bemärkelse (jmf. engelska *religious education*), om än i samtliga fall på högskolenivå.

- (iv) från ett arborealt till ett rhizomatiskt tänkande och vetande;
- (v) från instruktion till utbildning;
- (vi) från ett enskilt vetande till ett sammanhållet vetande;
- (vii) från ett vetande baserat på det synliga till ett apofatiskt vetande (d v s baserat på det symboliska och metaforiska)³.

Han beskriver t ex att (vii) är *omvandlande*; att studenterna går från ett informativt eller instrumentellt vetande till ett formativt och “visdomsvetande” (eng: *wisdom knowing*).

It is a transformation from knowing accompanied by words and images to knowing without them, based only on wordless symbols, metaphors and artistic expression (Mudge, 2014, s. 57).

I Mudges (2014) lista på tröskelbegrepp finns både förslag som närmare hör till didaktik eller pedagogik, t ex (i) och (v), eller formulerar vad tröskelbegrepp i allmänhet är, snarare än att peka ut särskilda TB inom religionsvetenskap. Jag tänker till exempel på (vi), sammanhållet vetande. Är inte det mer eller mindre en upprepning av att tröskelbegrepp är sammanbindande? Vad som hade varit intressant att veta var *vilka begrepp som möjliggör ett sammanhållet perspektiv*. Likaledes menar jag att Mudges (2014) tröskelbegrepp (iv), rhizomatiskt, är något karakteristiskt för tröskelbegrepp överhuvudtaget, givet deras sammanbindande karaktär. Jag menar att (iv) och (vi) är exempel på att Mudge (2014) identifierar att studenterna går igenom processer som kan inbegripa TB, men att alla begrepp han nämner inte är tröskelbegrepp.

Trösklar inom *konfessionell* religionsundervisning.

Det av Mudges (2014) tröskelbegrepp som verkar vara både tröskelbegrepp och något specifikt för just religionsundervisning är (vii), från ett vetande baserat på det synliga till ett baserat på det symboliska. Det är i det här sammanhanget, menar jag, som det spelar roll att det handlar om ett konfessionellt ämne. Mudge (2014) ägnar mycket tid åt det här tröskelbegreppet. Han resonerar om hur svårt det är för studenterna att gå från ett vetande baserat på det som kan observeras, till ett *baserat på det som inte kan observeras*; “the difficult transition between kataphatic and apophatic spirituality” (2014, s. 57). Just det här är en utmaning som studenter i ett icke-konfessionellt religionsämne inte stöter på, *på samma sätt*. Däremot kunde man spekulera om att en troende student skulle finna det problematiskt, att man i icke-konfessionell religionsvetenskap framför allt värdesätter vad som kan beläggas empiriskt.

I en tidigare text diskuterar Fleming och Lovat (2015, s. 218) tröskelbegrepp på ett sätt som ligger mycket nära Mudge (2014). Fleming och Lovat (2015) beskriver hur problematiskt det är för studenterna att gå från att se på teologiska frågor som

---

³ “From kataphatic to apophatic ways of knowing (from visible to symbolic and metaphorical)” (Mudge, 2014, s. 57).

liknande naturvetenskapliga faktum, till att inse det mänskligas begränsningar. Att acceptera förekomsten av 'mysteriet' (2015, s. 211). Den konfessionella utgångspunkten som vi ser hos Mudge (2014) verkar vara normen, åtminstone än så länge, vad gäller diskussion om tröskelbegrepp inom religionsämnet. Det var i ett sådant sammanhang som det tidigare nämnda temanumret skrevs i.

Fleming (2016, s. 103, 107–110) argumenterar i en av artiklarna för att samvete (eng: *conscience*) fungerar som ett tröskelbegrepp i *katolsk teologisk etik*. I en annan av temanumrets artiklar utgår Gilmour (2016, s. 116) från de svårigheter som *studenter med religiös bakgrund* kan ha med en kritisk granskning av Bibeln. Hon argumenterar (2016, s. 119–120) för att historien om Exodus, utvandringen från Egypten, kan fungera som ett tröskelbegrepp. En stor del av artikeln ägnas åt att argumentera för hur Exodus kan förstås som ett tröskelbegrepp för *Israels folk*. Hon pekar på tre av tröskelbegreppens karakteristiska drag, och menar att Exodus är omvandlande för att det ledde till en förändring av "Israel och deras gud" (2016, s. 120, min översättning). Det är sammanbindande för att det hänvisas till händelsen så brett inom traditionen (2016, s. 121). Det uppvisar draget av att vara problematiskt genom "Israels misslyckande med att följa kraven som Exodus ställer" (2016, s. 122, min översättning). Dock nämns också hur Exodus kan fungera som ett tröskelbegrepp för studenter.

En applicering av historiska metoder på Bibeln möjliggör att textens "många röster" blir synliga (Gilmour, 2016, s. 117, min översättning). Detta är omvandlande "då det öppnar upp narrativet och Bibelns teologi som en disciplin" (2016, s. 125, min översättning). Men Gilmour nämner också (2016, s. 117) hur faktumet att det finns många röster, eller flera tolkningar, är *problematiskt* för studenterna. Även Fleming och Lovat (2015, s. 209) tar upp hur problematiskt det kan vara för studenter att förstå det finns andra perspektiv och, vidare, att det inte alltid är så lätt att avgöra (eller ens möjligt) vad som är rätt och fel. Jag skulle kanske istället säga att det är konceptet 'flera röster', eller tolkningar, som är tröskelbegreppet, inte Exodus. Däremot aktualiserar Exodus 'flera tolkningar' -tröskelbegreppet.

Gränsdragning mellan teologi och "sekulär religionsvetenskap" är vanskligt. Det finns mer gemensamt än vad som delar. Men det finns även punkter var disciplinerna skiljer sig, vilket jag tycker har blivit tydligt genom de ovannämnda artiklarna. Måhända kan tröskelbegrepp som relaterar till *mysteriet* eller *apofatisk kunskap* påvisa tröskelbegreppens avgränsande karaktär. Begreppen som författarna tar upp kan säkerligen vara tröskelbegrepp i deras sammanhang. Men jag menar att det är exempel på perspektiv säregna för en teologisk utbildning. Mysteriet eller apofatisk kunskap är relevant även i ett utomteologiskt, religionsvetenskapligt sammanhang, men då kanske snarare som material, inte epistemologisk utgångspunkt. Nedan följer därför ett försök att finna tröskelbegrepp inom sekulär religionsvetenskap. Delar av det som tidigare nämnts kommer återkomma; annat inte, och ytterligare tröskelbegrepp introduceras.

Ett empiriskt nedstamp

Det huvudsakliga syftet för artikeln är alltså att hitta tröskelbegrepp för undervisning av religionsvetenskap. Den tidigare forskningen verkade inte erbjuda färdiga sådana. Förslag togs därför fram genom en fallstudie vid en svensk högskola, som undervisar i icke-konfessionell religionsvetenskap.

Apriori hade, genom reflektion över egen tidigare undervisning samt kollegiala diskussioner, två hypotetiska tröskelbegrepp formulerats; två begreppspar eller aspekter som verkat vara särskilt problematiska för studenter att greppa, men som samtidigt synes vara nödvändiga för att greppa disciplinen religionsvetenskap. Dessa var begreppsparen *emic/etic* och *ortopraxi/ortodoxi*. Aposteriori förfinades teorin vidare, då det ur empirin växte fram ytterligare två begrepp som uppvisade tröskelbegreppens karakteristiska drag. Ansatsen kan därför beskrivas som explorativ och abduktiv, i och med att teorin och empirin samspelar på så sätt att teorin förfinas med hjälp av empirin (Alvesson och Sköldberg, 2008, s. 55).

Det empiriska materialet består av två delar; en gruppintervju samt en internet-enkät. Den semistrukturerade gruppintervjuns möjlighet till dialog gav ett bra sätt att genom gemensam diskussion tillsammans utröna möjliga tröskelbegrepp (Aull Davies, 2002, s. 94–95). På det här sättet blev intervjudeltagarna också medforskare (2002, s. 98). Genom kombinationen av att först ställa öppna frågor, och därefter specifikt diskutera tröskelbegrepp, fick jag en god uppfattning om vilka begrepp som kunde ses vara (eller ha varit) tröskelbegrepp för dem. Att det var en gruppintervju möjliggjorde fördjupade diskussioner, var deltagarna kunde följa upp varandras svar (cf. Cohen *et al*, 2007, s. 373). Vidare gav den öppna diskussionen möjlighet för mig att både hitta nya tröskelbegrepp, samt testa de jag ställt upp som hypoteser innan. Enkäten var, även den, semi-strukturerad (2007, s. 321), och bidrog med ett bredare underlag över vad studenter upplevt problematiskt eller särskilt upplysande. Det var också intressant att se om stöd för samma tröskelbegrepp, som identifierades genom gruppintervjun, kunde hittas även i enkätmaterialet. Enkätmetodens bidrag är således kompletterande (cf. Aull Davies, 2002, s. 136, 138).

Gruppintervju

En öppen inbjudan skickades till en diskussion om begrepp inom studiet av religionsvetenskap. Inbjudna var studenter som vid tillfället läste religionsvetenskap vid Karlstads universitet och/eller som hade läst detsamma under föregående termin (HT2016).

Sammanlagt bjöds 70 studenter in.⁴ Majoriteten av studenterna läste inom lärarprogrammet, medan en minoritet läst religionsvetenskap som fristående ämne (Karlstads universitet: Religionsvetenskap, 2017a, 2017b, 2017c, 2017d). Samtliga

---

⁴ 42 studenter som under vårterminen 2017 läste Religionsvetenskap 2 (REGL12 och REGBB2, samt 38 studenter som läste Religionsvetenskap 3 (REGL13 och REGC03) under höstterminen 2016.

studenter hade avklarat minst Religionsvetenskap 1, och kan därmed förväntas ha nått åtminstone vissa grundläggande insikter om religionsvetenskap som akademisk disciplin.⁵

Tre studenter närvarade vid gruppintervjun, som varade i två timmar. Alla tre var studenter inom lärarprogrammet.⁶ De hade inte introducerats till teori om tröskelbegrepp tidigare.

Inledningsvis ställdes öppna frågor om de hade haft "aha-upplevelser" under sin studietid (inom religionsvetenskap). Om de upplevt att studierna inneburit att de fått nya perspektiv i något avseende. Om de funnit ett eller annat svårt att lära sig. Ifall de funnit något begrepp problematiskt eller särskilt utmanande. Ur denna del av intervjun kunde jag höra nya tröskelbegrepp, som jag senare kodade till *världsreligionparadigmet* respektive *levd religion*, samt hitta stöd för de tröskelbegrepp som jag ställt upp som hypoteser innan intervjun, det vill säga *emic/etic* och *ortopraxi/ortodoxi*.

Därefter förklarades tröskelbegrepp som teori, och studenterna tillfrågades ifall de, i den metaforiska backspegeln, kunde identifiera dylika från sin studietid. Efter att de fått god tid på sig att svara med egna ord 'speglade' jag tillbaka (cf. Cohen *et al*, 2007, s. 361) de tröskelbegrepp jag tyckt mig höra, samt de hypotetiska. Innan jag redogör resultaten vill jag dock beskriva förfarandet av webbenkäten, var jag också tycker mig hitta stöd för samtliga fyra, ovannämnda tröskelbegrepp.

Webbenkät

Enkäten skickades ut till samma urval studenter. Studenterna som deltog i intervjun uppmanades att inte svara på enkäten, då deras enkätsvar skulle ha påverkats av att vi under intervjun ingående diskuterade möjliga tröskelbegrepp samt, under gruppintervjuns senare del, tröskelbegreppsteori.

Av de 14 studenterna som besvarade enkäten hade hälften läst Religionsvetenskap 3 under höstterminen 2016; andra hälften hade HT2016 läst Religionsvetenskap 1, och nu fortsatt med Religionsvetenskap 2. Tolv studenter (86%) läste inom lärarprogrammet, och återstående två som fristående program. Tolv studenter (86%) hade läst minst ett annat ämne på högskolenivå innan; för två studenter var HT2016 deras första termin av studier på högskolenivå.

Enkäten var semi-strukturerad. Svaren till samtliga frågor angavs i fritext, vilket gav studenterna en frihet att uttrycka sig fritt. Dock var frågorna formulerade så pass specifikt, så jag rimligen kunde få svar som var relevanta för studien (Cohen *et al*, 2007, s. 321). Följande ämnen behandlades: *Aha-upplevelser*, ifall de upplevt sådana vid studierna inom religionsvetenskap, och vilka de var. *Viktiga begrepp*; begrepp de funnit

---

⁵ I intervjun blev det dock mycket tydligt att studenterna framför allt ser sig som lärarstudenter. Det är deras område, deras disciplin. Religionsvetenskap är visserligen en del av det, men inte vad som huvudsakligen berör dem.

⁶ En läste för tillfället kursen REGL12; de två andra hade HT2016 läst REGL13. (Se tidigare not.) På grund av yttre omständigheter har de inte haft exakt samma innehåll på sina två första terminer trots att samtliga läst REGL01 och (delar av) REGL02.

särskilt viktiga för att greppa stoffet, och varför. *Nya perspektiv*, vilka begrepp som hjälpt studenterna få nya perspektiv på fenomen, och vad som var nytt eller annorlunda. *Problematiska begrepp*, vilka begrepp de funnit särskilt problematiska, och varför. *Begrepp för att förstå religion*; vilka begrepp studenterna upplevde särskilt viktiga för att förstå religion som fenomen, och varför.

Kodning

Under kodningen av resultaten var sökarljuset riktat mot uttryckligen tröskelbegrepp inom religionsvetenskap. Det uppkom, i såväl enkät som intervjun, begrepp som eventuellt kunde vara tröskelbegrepp för akademiska studier i allmänhet, exempelvis *självständigt skrivande* och *kritisk hållning*. Dessa har inte beaktats här, då mitt fokus ligger på uttryckligen tröskelbegrepp inom religionsvetenskap, inte tröskelbegrepp inom vetenskap överlag. Jag har heller inte beaktat eventuella tröskelbegrepp inom allmän ämnesdidaktik eller pedagogik, det vill säga omvandlande eller problematiska begrepp från studenternas allmänna del av lärarutbildningen. Även om också det vore intressant att beforska, så ligger det utanför den här artikelns fokus.

I sammanhanget kan det nämnas att studenterna i första hand såg sig som lärarstudenter. Under intervjun ville de gärna, eller hade ett större behov av, att diskutera strukturen på utbildningen överlag samt resonera kring didaktik. De ifrågasatte exempelvis mängden religionsvetenskaplig metodträning. Parafraiserat uttryckte de "Jag ska inte forska. Jag vill inte bli forskare. Varför ska jag ha så mycket metod?" De hade hellre velat ha mer ämnesdidaktik och stoffinformation. De såg sig huvudsakligen som lärarstudenter, inte studenter inom religionsvetenskap. Detta innebär också att man kan diskutera om resultatet är (förslag på) tröskelbegrepp inom religionsvetenskap eller religionsdidaktik.

Resultat

Under intervjuens gång utkristalliserades sammantaget fyra begrepp, som kunde sägas ha drag av tröskelbegrepp. Två av dem var hypotetiska förslag, som jag tycker mig hitta stöd för i det empiriska materialet (emic/etic; ortodoxi/ortopraxi), medan de övriga två kommer direkt ur empirin (världsreligionparadigm; levd religion). Jag presenterar här resultaten samtidigt som jag argumenterar för att de varit tröskelbegrepp för studenterna.

Levd religion

Som begrepp handlar levd religion om att inte studera religion som ett abstrakt fenomen, utan att ta fasta på vad religiösa utövare faktiskt gör. Att inte fokusera på dogmer i sig, utan hur religion utförs som praktiker. Här blir även rum och materialitet relevant; hur religion tar plats i världen (McGuire, 2008). Studenterna uttryckte att detta förändrat hur de ser på fenomenet.

Religion är mer än bara vad kanske Bibeln säger eller vad Koranen säger eller... .. vad Wikipedia säger om den här religionen. Att människor verkligen lever... på olika sätt inom ... så här utifrån vad de eller med hänsyn till vad de tror [...] och det tycker jag det här med levd religion får med på ett bra sätt ("Anna", 12 maj 2017, 50:45.)

Religion gick från att vara något i skolböckerna till att vara något ... mer levande ("Sara", 12 maj 2017, 30:28.)

Det handlade här inte om att få mer information om något, och på det sättet få en fördjupad kunskap, utan om en insikt som *omvandlar* hur de förstår religion som fenomen. Eventuellt en insikt som inte kan glömmas, och således skulle vara *oåterkallelig*.⁷ Dessutom verkar levd religion vara ett begrepp som gjort det möjligt för studenterna att hänga upp annat på. Pusselbitar som tidigare varit information om olika aspekter av religion blir nu delar av en helhet. Levd religion verkar alltså även ha ett *sammanbindande drag*.

Världsreligionparadigm

Tidigare arbetade man inom religionsvetenskapen med förenklade modeller av vad 'religioner' var. Man skulle kunna säga att lådor konstruerades; "kristendom fungerar så här"; "islam fungerar så här". Detta är världsreligionparadigmet (VRP). Senare har synsättet kritiserats starkt. Det finns en mångfald av kristendomar; en mångfald av islamer, och så vidare. Vidare kan det finnas en högre grad av likhet mellan, exempelvis, former av kristendom och islam än mellan olika former av kristendomar. Man skulle kunna kategorisera former av religiositet på olika sätt, för olika ändamål; t ex med avseende på tid, geografi, klass, agrart/urbant. Kategoriseringen "världsreligioner", bestående (vanligtvis) av judendom, kristendom, islam, hinduism och buddhism, är på många sätt märklig. Dessutom skapas lätt tankefiguren av dessa som statiska, monolitiska system, som existerar isolerade från varandra, samtidigt som de tävlar om anhängare. Som Owen (2011, s. 253–254; cf. Masuzawa, 2005) skriver; det här är "a model that is subjective (biased) and unempirical (based on essentialism rather than ethnographic and historical data)". Dessvärre en syn på religion/erna man ofta stöter på vardagligt, i media, samt i skolutbildning. I intervjun var detta något av det första som kom upp.⁸

Nån aha-upplevelse så verkligen.. det var ... nu när jag tänker efter.. [...] det var en aha-upplevelse med världsreligionparadigm ("Tobias", 12 maj 2017, 8:10).

---

⁷ Detta är, givetvis, spekulativt, och ytterst svårt att empiriskt bevisa.

⁸ Det allra första var dock hur mycket ämnesdidaktik det varit under religionsstudierna, jämfört med deras första ämne ("Sara" och "Anna"), samt hur lite ämnesdidaktik det varit under religionsstudierna, jämfört med första ämnet ("Tobias"). Som nämnts tidigare: studenterna såg sig i första hand som lärare, inte religionsvetare.

Tobias fortsätter med att förklara hur det gav honom nya perspektiv på religion som ett komplext fenomen, i synnerhet de olika religiösa traditionerna. Att man inte kan generalisera exempelvis kristendom som en, enhetlig ”låda”; att man behöver nyansera, och inte klumpa ihop. Tidigare hade han sett de olika religionerna som monoliter, men ser nu att det finns olika praktiker och ”mindre traditioner” inom, exempelvis, kristendom.

Världsreligionparadigm-begreppet förekom även i enkät-materialet. Tillsammans med emic/etic (se nedan) var dessa de två oftast förekommande begreppen bland svaren.⁹ En student gav kort och gott motiveringen “WRP är det viktigaste” (Enkät svar, utdrag ur svar på frågan “Varför upplevde du [dessa begrepp] som särskilt viktiga?”). En annan student skildrade det på följande sätt:

Världsreligioner – intressant att analysera detta som begrepp och vilken problematik som finns i definitionen. Lite samma aha-känsla som när jag förstod innebörden av globalization. Skräckblandad förtjusning. (Enkät svar, utdrag ur svar på frågan “Varför upplevde du [dessa begrepp] som särskilt viktiga?”.)

I enkäten nämns “mångfald” ett antal gånger, i sammanhanget viktiga begrepp. Där kontextualiseras inte svaret, men under intervjun kopplas tydligt insikten om mångfalden inom religionerna till världsreligionparadigmet (och levd religion).¹⁰

Det handlar om ett perspektiv-skifte. Det är inte så att studenterna får mer information om ett fenomen, utan de har lärt sig att se något tidigare bekant på ett nytt sätt. Att det inneburit något *omvandlande* är tydligt exempelvis i och med att studenterna differentierade mellan det tidigare perspektivet och det nya; det fanns ett före och ett efter. Det är föga troligt att de skulle kunna glömma, och återgå till det tidigare, förenklade synsättet (*oåterkalleligt*). Världsreligionparadigmet i sig är måhända inte *sammanbindande* som tröskelbegrepp, i och med att det snarare *fråntar* studenterna en förklaringsmodell istället för att erbjuda en. Om man inte ska behandla de religiösa traditionerna i termer av världsreligioner, hur ska man då göra? Det erbjuder VRP inget svar på, utan måste kompletteras med en lösning annorstädes ifrån. Det är i den lösningen som den sammanbindande funktionen hittas; jag återkommer till detta i diskussionen.

Emic/etic

Emic och etic ska här förstås som ett enhetligt begrepp. Att förstå hur religiösa traditioner både kan beskrivas ur ett inifrånperspektiv (emic) och ett utifrånperspektiv

---

⁹ De två vanligast förekommande begreppen efter allmänna religionsvetenskapliga termer, det vill säga. Den sistnämnda gruppen begrepp handlar snarare om information, att veta mer om vissa fenomen; inte om perspektivförändringar eller sammanbindande begrepp.

¹⁰ Ifall jag kodar omnämmanden av ‘mångfald’ som uttryck av VRP-begreppet vore VRP det begrepp som i enkäten omnämndes flest gånger (9), efter begrepp som kodats som stoffinformation. Så räknat landar emic/etic på andra plats, med sex omnämmanden.

(etic). Detta är inte något nytt; emic och etic myntades av Pike (1967; cf. Headland m.fl., 1990) 1954, då i ett lingvistiskt sammanhang. Flera introduktionsböcker i religionsvetenskap använder sig av det, i en eller annan form (t ex Roald, 2008; Groth, 2002). Likväl är det något som kan vara svårt för studenterna att greppa; att ett fenomen kan beskrivas på flera olika sätt — och att samtliga beskrivningar kan vara sanna, men på olika sätt.

Detta kunde sägas vara en underkategori av ‘många röster’, som Gilmour (2016) diskuterar, om än inte själv identifierar som ett tröskelbegrepp (se ovan). Nämligen att 1) det finns flera olika röster, flera olika tolkningar. Nu lägger vi till att 2) några av dessa olika röster är utsagor *inom* en religiös tradition (emic) medan andra är utsagor *om* den religiösa traditionen utanför ifrån (etic). Emic/etic innehåller implicit ‘många röster’. Ifall flera olika tolkningar inte skulle var möjliga så kunde man heller inte ha både ett inifrån och ett utifrånsperspektiv på fenomenet. Detta kan även relateras till Mudies (2014) tröskelbegrepp, apofatisk kunskap. Det finns olika slags kunskapsyner. I ett teologiskt sammanhang kan det apofatiska eventuellt ha en viktigare betydelse. I ett sekulärt sammanhang beaktar man det apofatiska som material, men balanserar samtidigt med ett utanförifrån-perspektiv (etic). (Cf. Sinding Jensen, 2003, s. 449–450.)

Studenterna ger uttryck för att inledningsvis haft en positivistisk, binär uppfattning om religiösa traditioners innehåll. Antingen finns gud eller inte, och har gud ingen extern, objektiv existens så är religionen falsk. Att från det komma till insikten att man kan förstå religion på annorlunda sätt är ett stort perspektiv-skifte. Det leder även till en större förståelse för olika människors olika tolkningar. Just medmänsklig förståelse är för övrigt ett viktigt tema under intervjun; tolkning nämns som viktigt bland enkätsvaren.

[A]tt få höra hur någon annan tänker kontra hur jag tänker blev helt plötsligt förståeligt. (Enkätsvar på frågan om begrepp som gett nya perspektiv).

Emic/etic är *omvandlande* begrepp, en (månad) *oåterkallelig* insikt, som fungerar *sammanbindande*. Utsagor som tidigare varit motsägelsefulla kan nu sättas i ett större sammanhang. Det innebär även ett större *diskursivt utrymme* (ett av Lands tillägg, 2011; se ovan).

Ortodoxi/ortopraxi

Ortodoxi och ortopraxi är ytterligare ett par-begrepp, även om *tröskeln* i vårt sammanhang snarast handlar om ortopraxi. Återkommer till detta nedan. Parbegreppet handlar om att religion kan ses som att handla om att tro rätt (ortodoxi) eller att göra rätt (ortopraxi). Kristendom, och i synnerhet protestantism och lutherdom, är paradexempel på traditioner som tar fasta på den rätta tron (Beyer, 2013; Esposito m.fl., 2008). Detta syns exempelvis i den apostoliska trosbekännelsen, som tar fasta på just *vad man ska tro* (Svenska kyrkan, 2018).

Studenterna kommer ifrån ett protestantiskt sammanhang, och just därför kan detta bli en tröskel för dem. Luther hävdade som bekant att människan blir frälst av tron allena (Johansson, 1999). Det här perspektivet genomsyrar hur man populärt förstår religion i Sverige (cf. Niemi, 2018, s. 3, 8–9). Under intervjuerna kom det till exempel upp att

buddhism och hinduism varit särskilt svåra för studenterna att greppa. De uttrycker även hur de söker efter svar på varför -frågor, som kunde sägas komma ur ett perspektiv baserat på ortodoxi. Men då religionerna är baserat på görande snarare än troende så fungerar inte "varför" lika väl som förklaringsmodell.

Jag känner att man kan ju plocka fram liksom såna här faktadetaljer och sen vissa såna här faktagrejer liksom men helhetsöverblick kring så här hinduismen och buddhismen men det är kanske svårt att sätta sig in i liksom hur... religionen eller deras tro ... finns i vardagen på ett annat sätt än vad det gör kanske i ... med kristendomen judendomen och islam. ("Anna", 12 maj 2017, 1:13:34.)

Sara håller med Annas beskrivning, och tillägger att hon kan skildra hinduismens och buddhismens historia men inte förklara "dagens" ("Sara", 12 maj 2017, 1:13:59). Jag finner det rimligt tolka det som att hon vill kunna nå en insikt om levd religion inom buddhism, men vet inte hur hon ska göra det. Hon uttrycker att hon besitter lösryckt information om traditionerna, men klarar inte av att skapa en meningsfull helhet. Jag menar att hon ännu inte bemästrat ortodoxi/ortopraxi som tröskelbegrepp, och anar att hon efter att eventuellt bemästrat tröskelbegreppet skulle klara av sin målsättning.

Att förstå ortopraxi, som ett alternativt synsätt, blir något *omvandlande*. Med hjälp av den insikten kan man sätta ihop den helhet som Sara och Anna saknar, ovan. Det är mycket tydligt att det handlar om ett för dem *problematiskt* begrepp. Det kan vara värt nämna att i ett annorlunda sammanhang kan det omvända sannolikt vara lika svårt: att förstå ortodoxi. Det beror på ens kontext och utgångspunkt.

Diskussion

Empirin i fallstudien visar att studenter stött på särskilda utmaningar under sina studier av religionsvetenskap. En del av dessa kan uttryckas i form av tröskelbegrepp, då det handlat om begrepp (i vid bemärkelse) som vållat problem för studenterna, samtidigt som de – till slut – öppnat upp nya, möjliga sätt att tänka kring och hantera fenomenet religion. Detta var artikelns huvudsakliga syfte; att utforska vilka tröskelbegrepp som kunde vara relevanta i ett svenskt sammanhang av undervisning i icke-konfessionell religionsvetenskap. Resultaten sammanfattas i nästa stycke. Metodkapitlet presenterade tillvägagångssättet för undersökningen, vilket i sig var artikelns andra syfte; att visa på hur tröskelbegreppsteori kan bidra till kursutveckling och bättre undervisning. Jag återkommer till detta som avslutning på texten. I redogörelsen av det teoretiska ramverket översattes begreppen för att göra dem mer lättillgängliga i ett svenskt sammanhang. Hoppeligen kan detta bidra till den svenska, religionsdidaktiska diskussionen – vilket var artikelns tredje syfte. I följande stycken vill jag också ta upp några ytterligare frågor, som uppkommit under arbetet med studien.

Tröskelbegrepp i icke-konfessionell religionsundervisning

Undersökningen visade att det fanns vissa begrepp som varit särskilt problematiska för studenter att greppa (*problematiska*), men som samtidigt möjliggjort ett

perspektivskifte (*omvandlande, oåterkalleligt*) vilket gav studenterna nya möjligheter att förstå och förklara fenomenet religion (*diskursivt utrymme, sammanbindande*).

Faktumet att perspektivskiftet erbjuder nya, fördjupade möjligheter att förstå fenomenet är skäl att fokusera på begreppen i undervisningen. Att känna till de är problematiska gör det möjligt att ge extra stöttning (eng: *scaffolding*, cf. Barradell, 2012) för att de ska förstås. Detta kan exempelvis beaktas vid planering av kurser, det vill säga i kursutveckling, men även i direkt undervisning.

Världsreligionparadigmet kunde beskrivas som en förförståelse vilken studenterna inledningsvis har, men som är en förenklad syn på fenomenet religion och de olika religiösa traditionerna. Genom att sätta ord på det blir det enklare för studenterna att få syn på det som ett perspektiv bland andra, och vidare att det kunde sägas vara ett bristfälligt perspektiv. *Levd religion* blir ett sätt att påvisa nyanserna inom traditionerna, och möjliggör att diskutera religiösa grupper och traditioner utan att falla i den fallgrop som världsreligionparadigmet utgör. I begreppsparat *ortodoxi/ortopraxi* var det framför allt ortopraxi som kan bli en tröskel, i och med att synsättet skiljer sig från studenternas förförståelse. Att känna till att det är problematiskt innebär att man i undervisningen kan ge studenterna särskild stöttning. Begreppsparat *emic/etic* kan, då det är medvetandegjort, hjälpa studenterna navigera mellan olika sätt att förhålla sig till de religiösa traditionerna. Som nybörjare, eller novis, kan man föreställa sig att det finns *en* sanning; en rätt beskrivning av fenomenet. Som religionsvetare pendlar man mellan perspektiven; att inte förutsättningslöst acceptera den troendes beskrivning, men inte heller ignorera det.

Väl identifierade, kan dessa tröskelbegrepp nu beaktas för att förbättra undervisningen, som Barradell (2012, s. 269) föreslår; att omvandla stötestenarna till språngbrädor. Givet studenternas utgångspunkt och sammanhang kan det vara värt att erbjuda extra stöttning vad gäller ortodoxi/ortopraxi. Att vägleda dem i pendlingen mellan emic/etic kan hjälpa dem hitta sin plats i disciplinen religionsvetenskap. Att vara medveten om att världsreligionparadigmet skapar ett tomrum, och att levd religion kan erbjuda en alternativ förklaringsmodell.

Hur kontextuellt bundna är tröskelbegreppen?

Jag menar att man med fog kan hävda att de diskuterade begreppen – det vill säga levd religion; världsreligionparadigmet; emic/etic; samt ortodoxi/ortopraxi – var tröskelbegrepp för *de* studenter som gått *den* utbildningen. Men skulle samma tröskelbegrepp identifieras vid andra högskolor, i liknande sammanhang av religionsvetenskap? Det kanske finns andra konstruktioner av tröskelbegrepps-komplex (se nedan) på andra håll? Kanske har man andra svar på den fråga som ställs i och med tomrummet som borttagandet av världsreligionparadigmet skapar? Ifall man, å andra sidan, arbetar inom världsreligionparadigmet så skulle det sannolikt leda till andra slags trösklar.

Att ortodoxi/ortopraxi blir en tröskel säger kanske något om den förståelse av religion som *s a s* är naturlig för studenterna. De kommer från en lutherskt kristen bakgrund, och det är helt enkelt en utmaning för studenterna att se på religion på ett

annorlunda sätt än det lutherska. Men i ett annat sammanhang, var man ser religion snarare som görande än som trosföreställningar, så skulle just den här tröskeln vara omvänd, te sig annorlunda eller kanske t o m vara helt frånvarande.

Ytterligare undersökningar behövs dels för att utröna huruvida de fyra tröskelbegreppen hittas även vid andra lärosäten i Sverige, dels för att undersöka eventuella internationella likheter och skillnader.

Komplex av tröskelbegrepp

Två av de föreslagna tröskelbegreppen, ovan, förhåller sig till varandra på ett intressant sätt. Nämligen *världsreligionparadigmet* och *levd religion*. Man skulle kunna säga att VRP utgör en kritik, och mynnar ut i att något försvinner; det uppstår ett tomrum, eller en fråga. "Religion är *inte* si-och-så." Men hur ska man förstå fenomenet istället, om inte så? *Levd religion* kan utgöra svaret; det är ett alternativt sätt att förstå religion som fenomen. Det är, i så fall, *levd religion* som erbjuder tröskelbegreppens *sammanbindande*, *diskursiva*, och *rekonstitutiva* karaktärsdrag. Medan kombinationen av dem, eller *tröskelbegreppskomplexet* (begrepp lånat av Johansson, u.å.) är, tillsammans, *omvandlande*, *oåterkalleligt*, och så vidare.

De bildar alltså, å ena sidan, ett enhetligt tröskelbegrepp tillsammans, "världsreligionparadigm – levd religion", men det är, å andra sidan, möjligt att omfamna kritiken kring VRP utan att acceptera svaret som *levd religion* utgör. "Tomrummet" efter världsreligionparadigmet hade kunnat fyllas med något annat. Därför är det rimligt att behålla distinktionen av dem som två olika tröskelbegrepp, samtidigt som man är uppmärksam på att det finns en relation mellan dem; att de fungerar som ett tröskelbegrepps-par, eller ett komplex av tröskelbegrepp (Johansson, u.å.).

Har religionsvetenskapen egna tröskelbegrepp?

I genomgången av tidigare forskning över hur tröskelbegrepp använts inom religionsvetenskap blev det tydligt att det framför allt använts i konfessionella sammanhang. En fråga man då kan ställa sig är ifall det finns några tröskelbegrepp som är säregna för just religionsvetenskapen? Jag är inte övertygad om att så är fallet.

Av Mudies (2014) förslag behölls efter diskussion tröskelbegreppet som behandlade apofatiskt vetande. Däremot är den, menar jag, säregen för ett teologiskt sammanhang.

'Olika röster', eller olika tolkningar, kan sannolikt vara ett tröskelbegrepp inom flera vetenskaper än bara den religionsvetenskapliga, men måhända kan *emic/etic* ändå ha en särskild betydelse inom just religionsvetenskap.

Empirin gav vidare tröskelbegreppen *levd religion*, *världsreligionparadigmet*, samt *ortodoxi/ortopraxi*, förutom tidigare nämnda *emic/etic*. Kan de övriga ses som distinkt religionsvetenskapliga, skilt från exempelvis antropologi eller samhällsvetenskap? *Emic/etic* härstammade, som ovan nämnts, från ett lingvistiskt perspektiv. Det är även användbart i antropologiska sammanhang. *Levd religion* kan ses som uttryck för 'den materiella vändningen', som hittas genomgående bland samhällsvetenskaperna (Mukerji, 2015). *Världsreligionparadigmet* kanske skulle falla med samma slag av yxan. Blir då *ortodoxi/ortopraxi* ensamt kvar?

Måhända är det inte nödvändigt att kräva att tröskelbegrepp är avgränsande. Och kanske skulle religionsvetenskap stå helt utan sådana ifall man gjorde det. Det sagt, så kanske detta rymmer väl med naturen hos religionsvetenskapen som sådan? Den är tvärdisciplinär, i bemärkelsen att teorier och metoder lånas in från andra discipliner (Honko, 1979; cf. Rolston, 2006). Det kan vara svårt att dra skarpa linjer mellan religionsvetenskap och andra akademiska ämnen. (Och det kanske är av godo.)

Något man kunde försöka göra, i vidare forskning, är att se huruvida tröskelbegreppen verkligen delas av andra discipliner. Det är även möjligt att begreppen i sig används av olika discipliner, men att de inte för den skull behöver vara *tröskel*begrepp i samtliga akademiska ämnen som använder dem. Ifall det finns delade tröskelbegrepp vore det intressant att se hur en rangordning av dem, inom de olika ämnena, skulle se ut. Är de lika viktiga inom samtliga? Ytterligare möjlig, vidare forskning vore att ta fasta på något som redan finns med i den befintliga empirin, nämligen möjliga didaktiska eller allmänpedagogiska tröskelbegrepp. Mudge (2014) var, synes det mig, inne på dylika spår, och det är tydligt att detta är teman som upplevs relevanta för studenterna som deltog i undersökningen.

Det är viktigare att fråga än att få definitiva svar.

Oberoende om det finns säregna tröskelbegrepp för religionsvetenskap, eller hur lokala de är, så har sökan efter tröskelbegrepp varit en intressant uppgift. Det finns stöd i empirin från fallstudien att föreslå fyra tröskelbegrepp. Genom vidare studier kunde man försöka, som ovan beskrivet, försöka fastslå om de är det vid ytterligare lärosäten, nationellt och internationellt. Jag förhåller mig dock försiktigt skeptisk till en sådan ansats, då jag inte tror att det är det mest fruktbara sätt att använda teorin.

Under insamlandet av empirin och analysen av densamma har jag delvis fått nya perspektiv på min egen undervisning — samt uppslag för hur den kan förbättras. Att involvera studenter i uppgiften verkade även vara givande för dem, i bemärkelsen att de fick ord att sätta på sina erfarenheter från studiet av religionsvetenskap. Tillvägagångssättet att uttryckligen behandla tröskelbegreppsteori som en del av undervisningen kan vara särskilt värdefullt i lärarutbildningen. Under intervjun blev vikten av studenternas studieinriktning tydlig; de var blivande lärare. I sin blivande profession skulle de sannolikt också kunna nyttja tröskelbegreppen, då det är rimligt att anta svenska skolelever också skulle stöta på liknande utmaningar som studenterna. Inte minst då även det svenska ämnet religionskunskap är icke-konfessionellt, och de flesta elever kommer från liknande sammanhang som de intervjuade studenterna. Dock är det värt att ha i åtanke att elever (och studenter) från en annan kulturell bakgrund, än svensk protestantisk, kan möta andra trösklar, som diskuterades ovan. Detta ger uppslag till ytterligare möjliga forskningsprojekt, då i skolmiljö.

Det andra syftet med artikeln var att beskriva förfarandet, så att andra på liknande sätt kan undersöka, och utveckla, sin egen undervisning. Det här skulle kunna säga följa det upplägg som Barradell (2012; se även ovan) beskriver om hur tröskelbegrepp kan vara värdefulla vid utveckling av undervisning. Det är hur jag tror teorin bäst nyttjas. Att man oberoende ämne söker identifiera tröskelbegreppen i just sin undervisning, och

förbättrar den utifrån dessa 'juveler'. Antingen implicit, genom att erbjuda extra stöttning för att studenterna ska komma över trösklarna, eller explicit, genom att diskutera trösklarna med dem.

Referenser

Alvesson, M. & Sköldberg, K., 2008. *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Andra, omarbetade upplaga. Lund: Studentlitteratur.

Aull Davies, C. (2002). *Reflexive ethnography [electronic resource]: a guide to researching selves and others*. Association of Social Anthropologists/ASA research methods in social anthropology. New York: Routledge.

Barradell, S., 2012. The identification of threshold concepts: a review of theoretical complexities and methodological challenges. *Higher Education* 65, 265–276. doi:10.1007/s10734-012-9542-3

Beyer, P., 2013. *Religions in Global Society*. Taylor & Francis.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education [elektronisk resurs]*. London; New York : Routledge.

Dalevi, S., Niemi, K., 2016. RE didactics in Sweden – defined by the national curriculum? Discussing didactics of RE in a Swedish context. *Usuteaduslik Ajakiri* 69, 62–78.

Esposito, J. L., Fasching, D. J., Lewis, T., 2008. *Religion and Globalization: World Religions in a Historical Perspective*. Oxford University Press, Oxford.

Fleming, D. J., 2016. The Threshold of Conscience: A Radical Challenge for Education in Theological Ethics ... and Beyond. *Journal of Adult Theological Education* 13, 103–115. doi:10.1080/17407141.2016.1213950

Fleming, D. J. & Lovat, T., 2015. Learning as Leaving Home: Fear, Empathy, and Hospitality in the Theology and Religion Classroom. *Teaching Theology & Religion* 18, 207–223. doi:10.1111/teth.12286

Franklin, B. M., & Johnson, C. C. (2008). What the schools teach: A social history of the American curriculum since 1950. I Connelly, F. M., He, M. F., & Phillion, J. (reds.). *The SAGE Handbook of Curriculum and Instruction*. London: SAGE Publications, Inc.

Gilmour, R., 2016. The Exodus in the Bible's Teaching and Our Teaching of the Bible: Helping to Reconcile Faith and Critical Study of the Bible Through Threshold Concept Theory. *Journal of Adult Theological Education* 13, 116–127. doi:10.1080/17407141.2016.1213951

Groth, B., 2002. *Judendomen: kultur, historia, tradition*. Natur & Kultur, Stockholm.

Headland, T. N., Pike, K. L., Harris, M. (Red.), 1990. *Emics and etics: The insider/outsider debate*. Sage Publications, Inc.

Honko, L. (Red.), 1979. *Science of Religion: Studies in Methodology: Proceedings of the Study Conference of the International Association for the History of Religions, held in Turku, Finland, August 27-31, 1973*. Religion and Reason. Mouton, The Hague.

Johansson, M., u.å. Textmanuskript som diskuterats vid doktorandseminarium, Stockholms universitet, maj 2017.

Johansson, T., 1999. *Reformationens huvudfrågor och arvet från Augustinus. En studie i Martin Chemnitz' Augustinusreception (doktorsavhandling). Reformationens huvudfrågor och arvet från Augustinus*. Lund University; Din Bok, Göteborg.

Karlstads universitet: Religionsvetenskap, 2017a. Religionsvetenskap 2. URL: <https://www.kau.se/utbildning/program-och-kurser/kurser/REGBB2> (hämtad 15 maj 2017).

Karlstads universitet: Religionsvetenskap, 2017b. Religionsvetenskap med didaktisk inriktning 2. URL: <https://www.kau.se/utbildning/program-och-kurser/kurser/REGL12> (hämtad 15 maj 2017).

Karlstads universitet: Religionsvetenskap, 2017c. Religionsvetenskap 3. URL: <https://www.kau.se/utbildning/program-och-kurser/kurser/REGC03> (hämtad 15 maj 2017).

Karlstads universitet: Religionsvetenskap, 2017d. Religionsvetenskap med didaktisk inriktning 3. URL: <https://www.kau.se/utbildning/program-och-kurser/kurser/REGL13> (hämtad 15 maj 2017).

Land, R., Cousin, G., Meyer, J. H. F., Davies, P., 2006. Implications of threshold concepts for course design and evaluation. I: Meyer, J. H., Land, R. (Red.), *Overcoming Barriers to Student Understanding: threshold concepts and troublesome knowledge*. Routledge, London; New York, s. 192–206.

Luria, A. R., 1979. *The Making of Mind*. Harvard University Press, Cambridge.

Masuzawa, T., 2005. *The Invention of World Religions: Or, How European Universalism Was Preserved in the Language of Pluralism*. University of Chicago Press, Chicago.

McGuire, M. B., 2008. *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life*. Oxford University Press, New York.

Meyer, J. H. F., Land, R., 2005. Threshold concepts and troublesome knowledge (2): Epistemological considerations and a conceptual framework for teaching and learning. *Higher education* 49, 373–388.

Meyer, J. H. F., Land, R., 2003. Threshold Concepts and Troublesome Knowledge: linkages to ways of thinking and practising within the disciplines. I: Rust, C. (Red.), *Improving student learning theory and practice - 10 years on : proceedings of the*

2002 10th International Symposium Improving Student Learning. Oxford Centre for Staff & Learning Development, Oxford.

Mudge, P., 2014. "Crossing frontiers without a map"—the role of threshold concepts and problematic knowledge in religious education and spirituality. *Waikato Journal of Education* 19, 52–67. doi:10.15663/wje.v19i2.98

Mudge, P., Meyer, J. H. F., 2016. Editorial. *Journal of Adult Theological Education* 13, 86–89. doi:10.1080/17407141.2016.1210926

Mukerji, C., 2015. *The Material Turn*. John Wiley & Sons, Inc.
doi:10.1002/9781118900772.etrds0109

Niemi, K., 2018. Drawing a line between the religious and the secular: the cases of religious education in Sweden and India. *Journal of Beliefs & Values*.
doi:10.1080/13617672.2018.1450806

Osbeck, C., 2017. Examples of knowledge contributions in Swedish RE – A discussion of disciplines as frames for knowledge re/production. *Nordidactica* 2017:1, 66–86.

Owen, S., 2011. The World Religions paradigm Time for a change. *Arts and Humanities in Higher Education* 10, 253–268. doi:10.1177/1474022211408038

Pike, K. L., 1967. *Language in relation to a unified theory of the structure of human behavior*. Mouton & Co., The Hague.

Roald, A. S., 2008. *Islam: historia, tro, nytolkning*. Natur & Kultur, Stockholm.

Rolston, H., 2006. *Science and Religion: A Critical Survey*, ISSR library. Templeton Press.

Rymarz, R., 2016. A Response: Threshold Concepts in Religious Education and Theology. *Journal of Adult Theological Education* 13, 163–170.
doi:10.1080/17407141.2016.1213952

Salmona, M., Kaczynski, D., Wood, L. N., 2016. The Importance of Liminal Space for Doctoral Success. I: Land, R., Meyer, J. H. F., Flanagan, M. T. (Red.), *Threshold Concepts in Practice*. Sense Publishers, s. 155–164.

Sinding Jensen, J., 2003. *The Study of Religion in a New Key; Theoretical and philosophical soundings in the comparative and general study of religion*. Doktorsavhandling. Aarhus University Press, Århus.

Svenska kyrkan, 2018. Trosbekännelsen sammanfattar kyrkans tro. URL: <https://www.svenskakyrkan.se/trosbekannelsen--en-sammanfattning-av-kyrkans-tro> (hämtad 9 mars 2018).

Turner, V., 1997. *The Ritual Process*. Aldine de Gruyter, New York.

Vygotskij, L. S., 2001. *Tänkande och språk*. I översättning av Kajsa Öberg Lindsten. Daidalos, Göteborg.

RELIGIONSVETENSKAPLIGA TRÖSKELBEGREPP: STÖTESTENAR OCH SPRÅNGBRÄDOR
VID UTVECKLINGEN AV ETT ÄMNESPERSPEKTIV

Kristian Niemi

Warnick, B. R., 2008. *Imitation and Education: A Philosophical Inquiry into Learning by Example*, SUNY Series, the Philosophy of Education. SUNY Press, New York.